

**MAKTABGACHA YOSHDAGI TA`LIMDA BOLALARDA XORIJIY TIL
O`RGANISHDA ULAR XOTIRASINING PSIXOLINGVISTIK
RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI**

Ruziyeva Nigora Sapar qizi

Qarshi Davlat Universiteti magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi ta`limda bolalarda xorijiy tilni o`rganishda ular xotirasining psixolingvistik rivojlanish xususiyatlari haqida ma`lumot berilgan. Shuningdek, bolaning eslab qolish qobiliyat turlari haqida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so`zlar: Visual xotira, maktabgacha bolalik, og`zaki mantiqiy xotira, qobiliyat ustuni, maxsus harakat, nutq va fikrlash, stanaza.

“Maktabgacha ta`lim va tarbiya to`g`risida”gi qonun 2019-yilning 16-dekabrida muxtaram Prezidentimiz tomonidan imzolandi. Prezident imzolagan qonun bilan, maktabgacha ta`lim va tarbiya sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo`nanishlari belgilab berildi.

Xususan, davlat har bir bolaning umumiy o`rta ta`lim tashkilotiga o`qishga kirishidan bir yil oldin davlat maktabgacha ta`lim tashkilotlarida umumiy o`rta ta`limga majburiy bir yillik tayyorgarlikdan o`tish=hg abo`lgan huquqini kafolatlaydi. Qonunga muvofiq, maktabgacha ta`lim tashkiloti davlat va nodavlat tashkiloti bo`lishi mumkin.

Maktabgacha ta`lim tashkilotalari quyidagi turlarda tashkil etiladi:

Umumiy turdagi maktabgacha ta`lim tashkiloti;

Ko`p tarmoqli ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta`lim tashkiloti;

Inklyuziv guruhlarga ega maktabgacha ta`lim tashkiloti;

Qo`shma turdagi maktabgacha ta`lim tashkiloti;

Bu imkoniyatlardan unumli foydalangan holda, biz bolaning aqliy faoliyatidan kelib chiqib, ta`lim-tarbiyani amalga oshirishimiz lozim deb o`ylayman.

Xotira –bu ma`lumotni saqlash, to`plash va ko`paytirish uchun mo`ljallangan aqliy faoliyat va aqliy faoliyat turlaridan biridir. Tashqi dunyodagi voqealar va tananing reaksiyalari haqida ma`lumotni uzoq vaqt davomida saqlash va undan keyingi ishlarni tashkil qilish uchun ong sohasida foydalanish qobiliyati.

Xotira inson qobiliyatining asosidir, bilim olishni o`rganish, ko`nikmalarni shakllantirish shartidir. Xotirasiz insonning ham, jamiyatning ham normal ishlashi mumkin emas. Uning xotirasi, mukammalligi tufayli odam hayvonot olamidani ajralib chiqdi va u hozir bo`lgan balandlikka erishdi. Ushbu funksiyani doimiy ravishda takomillashtirmasdan turib, insoniyatni yanada taraqqiy etishini tasavvur etib bo`lmaydi.

Maktabgacha bolalik-bu barcha aqliy jarayonlarning jadal rivojlanish davri bo`lib,u bolani atrofdagi voqelik bilan tanishish imkoniyatini beradi.

Tabiiy xotira imkoniyatlari katta darajada maktabgacha yoshda paydo bo`ladi. Maktabgacha yoshda,xotira rivojlanish tezligidagi boshqa qobiliyatlardan ustundir, bola rasmni o`rganadi,g`ayrioddiy obyektini ko`radi va hayotiy yukidan biron narsani eslab,mulohaza qilishni boshlaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalar oyatlarni, hisoblagichlarni,jumboqlarni,ertaklarni eslab qolishlari tabiiy xotirasining tez rivojlanishi bilan izohlanadi. Bola hamma narsani yorqin,chiroyli,g`ayrioddiy diqqatni o`ziga jalb qiladi. Bola beixtiyor eslaydi.

Bolalarning aqliy rivojlanishini kuzatish va maxsus tadqiqotlar shuni ko`rsatadiki, bolaning xotirasi yoshi bilan rivojlanib, hajmi va sifat jihatidan o`zgaradi.

Xotiraning rivojlanishi bola hayotining turli bosqichlarida aks etadi. Kattaroq maktabgacha tarbiyalanuvchining xotirasi rivojlantirishda muhim daqiqa bu shaxsiy xotiralarning paydo bo`lishi. Ular bolaning hayotidagi muhim voqealarni, uning

faoliyatidagi muvaffaqiyatlarni, kattalar va tengdoshlari bilan munosabatlarini aks ettiradi.

Katta yoshdagi bola maktabgacha yoshda og`zaki-mantiqiy xotira rivojlanadi. 6-7 yoshli bola bu so`zni yodlashda semantik aloqalarni o`rnatish uchun bemalol ishlatadi. U so`z yordamida ob`yektlarni yoki hodisalarni ma`lum bir toifaga ajratib, guruhlashtiradi va mantiqiy aloqalarni o`rnatadi. Bularning barchasi yodlangan materiallar hajmining oshishiga yordam beradi.

Visual xotira-vizual tasvirlarni saqlash va ko`paytirish bilan bog`liq.

Eshitish xotirasi-bu turli xil tovushlarni yaxshi yodlab olish va takrorlash:nutq,musiq

Sezgi xotirasi-bu turli xil narsalarni ushlab,teginib ko`rish orqali eslab qolish bilan bog`liq.

Maktabgacha yoshdagi bolakayning oxiriga kelib, bola o`zboshimchalik bilan xotiraning elementlari paydo bo`ladi. O`zboshimchalik bilan eslash bola mustaqil ravishda o`z ildiga maqsad qo`ygan vaziyatlarda namoyon bo`ladi: eslab qolish va eslab qolish. Ixtiyoriy xatti-harakatlarning elementlari- bu maktabgacha yoshdagi bolaning asosiy yutug`i. O`zboshimchalik bilan ishlaydigan xotiraning namoyon bo`lishining eng oddiy namunasi- bu bola uyqudan oldin she`rni diqqat bilan yodlab olgan vaziyat. O`zboshimchalik bilan ishlaydigan xotira qanday ishlashini ko`rib chiqamiz. Birinchidan, bola faqat vazifani ta`kidlaydi: “Biz she`rni eslashimiz kerak”. Shu bilan birga, u hali ham yodlash uchun zarur texnikaga ega emas. Voyaga yetgan odam ularga individual satrlarni keyin stanazalarni takrorlashni tashkil qilib, ularni beradi va shuningdek: “Keyin nima bo`ldi?”, “Va keyin” Bola asta- sekin yodlashni o`rganish uchun materialni takrorlashni, tushunishni, bog`lashni o`rganadi va oxirida eslab qolishning ushbu maxsus harakatlariga bo`lgan ehtiyojni anglaydi (takrorlash,hislar ketma-ketligini kuzatish va boshqalar)

D.B.Elkonin, 3 yoshdagi bolalar kattalar iltimosiga binoan eslash kerak bo`lgan maqsadni aniqlay olishlarini, 4 yoshdan boshlab bir xil maqsadni mustaqil ravishda

ajratib olish mumkinligini aniqlaydilar. Eslab qolish va eslab qolish maqsadining mavjudligi ko'p hollarda faqat maktabgacha yoshdagi bolalarda kuzatiladi.

Maktabgacha tarbiyalanuvchilar asosan yodlashning usullariga murojaat qilishadi, asosan 6-7 yoshda. Ular eslab qolgan so'zlar o'rtasida aqliy mantiqiy aloqalarni shakllantirishga urinishlar ajralib turadi. Bu ko'payish tabiati bilan tasdiqlanadi: bola ko'payish paytida unga berilgan narsalarning tartibini o'zgartiradi va ularni maqsadga muvofiq birlashtiradi. Xotiralashda qo'shimcha visual tasvirlar paydo bo'la boshlaydi.

E.O.Smirnovani yodlashning mantiqiy usullari dastlab yodlangan material elementlarining vaqtincha yoki fazoviy yaqinligiga, so'ngra semantik yaqinlikka asoslangan materillarni guruhlashni o'zi ichiga oladi.

Biz bolalarni xotirasini o'stirish maqsadida turli xil didaktik o'yinlardan ham foydalanishimiz mumkin. Masalan, applikatsiyaviy o'yinlar, mozaikalar bilan. Bu o'yinlarda kartinalarni joylarini osongina o'zgartirish, ularni turli vaziyatlarga birlashtirish, shu bilan qo'shimcha nutqiy vaziyatlar yaratish bolalarni nutqini o'stirishga yordam beradi. Hozirgi kunda maktablarda va maktabgacha ta'lim tashkilotlarida nutqni rivojlantirish bo'yicha leksik jadvallardan foydalaniladi. Leksik jadvallarda ovozli materiallar bilan bir qatorda yumoristik, hajviy usulda bajarilgan rasmlar ko'rinishida, tasviriy materiallardan ham foydalanilishi mumkin. Rasmlar sharxlovchi va rag'batlantiruvchi vazifalarni bajaradilar.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, bolaning esda saqlab qolish ya'ni xotirasi yillar o'tgani sayin o'zgarib boradi. Shunday ekan, bolalarimizga yoshligidanoq ezgu fikr, g'oyalarga yo'g'rilgan voqea hodisalarni, holatlarni ko'rsatishimiz va shunga o'rgatishimiz lozim deb hisoblayman.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Smirnova.E.O. “Bolalar psixologiyasi:” Maktabgacha pedagogika va psixologiya” Vldos,2006.
2. M.Xoldorova,N.Fayziyeva,F.rixsitillayeva “Chet tilini o`qitishda yordamchi vositalardan foydalanish” Nizomiy nomidagi TDPU 2005.
3. Masaru Ibuka ”Uchdan keyin kech”Nurmuhammad Nargiza Hamidulla qizi tarjimasi.Toshkent.”Akademnashr” 2019.

